Länsstyrelsen Blekinge

TRYGGARE SVERIGE

Trygg Skola

Tryggare skola

Verktyget som systematiserar det brottsförebyggande och trygghetsskapande arbetet i skolan

Version 2.0

Tryggare Skola

Verktyget Tryggare Skola har utvecklats av Stiftelsen Tryggare Sverige, på uppdrag av Länsstyrelsen Blekinge. Arbetet startade i september år 2019, då kartläggningsmomenten testades i en skola i varje kommun i Blekinge län. Under processens gång utvecklades verktyget och tog form. Samtidigt genomfördes en initial processuppföljning.

År 2020 lanserades första versionen av verktyget för spridning och test i både Blekinge län och resten av Sverige. Sedermera genomförde lektor Charlotta Thodelius från Högskolan i Borås en mer genomgripande utvärdering av verktyget år 2021-2022. Resultatet i utvärderingen medförde att verktyget reviderades och uppdaterades till version 2.0.

Verktyget förvaltas av Stiftelsen Tryggare Sverige och kommer kontinuerligt att uppdateras och utvecklas under de nästkommande åren utifrån vad utvärderingar visar kring användningen av verktyget.

Länsstyrelsen Blekinge
Skeppsbrokajen 4
371 86 KARLSKRONA
Växel: 010-224 00 00
www.lansstyrelsen.se/blekinge

Stiftelsen Tryggare Sverige
Carl-Gustaf Lindstedts gata 3
112 69 STOCKHOLM
Växel: 08-29 20 00
E-post: info@tryggaresverige.org
www.tryggaresverige.org

Text: Marika Haug, Stiftelsen Tryggare Sverige
Stockholm 2022

Innehåll

4 Förord

5 Planering

20 Kartläggning

61 Analys och val av insatser

72 Implementering

Förord

Barn och unga tillbringar en stor del av sin uppväxt i skolan, här finns deras sociala nätverk och arbetsmiljö. Skolan är en viktig plats för utveckling och lärande vilket för med sig förväntningar som både elever, personal och kommunerna i sitt viktiga uppdrag ska leva upp till.

Vi vill vara med och bidra till en skola där elever trivs, känner sig trygga och inhämtar den kunskap de behöver i livet.

Enligt skollagen ska miljön i skolan vara trygg och stödjande. Förutom ansvaret att elever i den kommunala skolan ska nå kunskapsmålen ska även kommunerna aktivt arbeta med att minska risken för att barn och unga utsätts för brott och ordningsstörningar i skolan.

För att stödja kommunerna i arbetet med att säkerställa en trygg skolmiljö har Länsstyrelsen Blekinge och Stiftelsen Tryggare Sverige under 2019 - 2020 tagit fram ett verktyg. Verktyget guidar dig genom moment som kartläggning, orsaksanalys, val av insatser, genomförande och uppföljning, vilket bidrar till ett kunskapsbaserat och systematiskt arbetssätt. Genom hela processen deltar både elever och personal för att säkerställa skolbarns rättigheter enligt barnkonventionen.

Vi hoppas att verktyget blir användbart för många skolor i framtiden och att fokus på trygga och brottsfria skolmiljöer blir en fortsatt naturlig del av det kommunala brottsförebyggande arbetet.

Vi är övertygade om att goda förutsättningar för barns och ungdomars lärande är avgörande för den framtida sociala hållbarheten, inte bara i Blekinge utan även i resten av Sverige.

Länsstyrelsen Blekinge

Stiftelsen Tryggare Sverige

Planering

Inledning

Tryggare Skola är ett verktyg som lägger fokus på skolan, en institution som i princip alla invånare i Sverige någon gång har varit i kontakt med och där en stor del av uppväxten tillbringas. Dess viktiga roll i våra liv och för våra möjligheter kan därför inte underskattas. Skolan är också en funktion som förenar befolkningen och som dessutom kan vara en prosocial byggsten i människors liv. Med detta menas att skolan kan utöva en positiv påverkan över individen så att denne följer de normer och lagar som finns i ett samhälle. Det som är viktigt för samhället blir också viktigt för individen.

Den andra sidan av myntet är att skolan kan vara en otrygg plats som för en del präglas av hat, hot, kränkningar och andra typer av brott. De konsekvenser detta har för samhället och för de drabbade kan vara enorma. En relevant fråga är därför vad som kan göras för att minska brottsligheten och öka tryggheten i skolan.

Ett sätt att arbeta för att minska brottsligheten och öka tryggheten är så kallad social prevention i form av tidiga insatser för barn och unga för att på så sätt påverka de förhållanden som har betydelse för individens benägenhet att begå brott. Det kan till exempel handla om att förändra normer och värderingar. Det kan också handla om att ge utsatta familjer stöd i form av bidrag eller sociala resurser.

Ett annat sätt att arbeta är genom så kallad situationell brottsprevention där fokus är på åtgärder i syfte att påverka möjligheterna till att begå brott. Tankarna bakom situationell brottsprevention är att brott är ett resultat av interaktionen mellan motiverade förövare och de tillfälligheter som finns för att begå brott. Utifrån detta perspektiv handlar brottsförebyggande arbete därför om att minska sannolikheten för att ett brott ska begås genom att göra brotten mindre lönsamma, mer riskabla och svårare att utföra. Exempel på situationella åtgärder är tekniska lösningar eller möjliggörande av den formella och informella sociala kontrollen, till exempel genom åtgärder i den fysiska miljön. Tryggare Skola använder situationell brottsprevention som utgångspunkt för arbetet.

Bakgrund

Verktyget Tryggare Skola har utvecklats av Stiftelsen Tryggare Sverige , på uppdrag av Länsstyrelsen i Blekinge. Arbetet startade i september år 2019, då kartläggningsmomenten prövades i en skola i varje kommun i Blekinge län. Under processens gång har verktyget utvecklats och tagit form.

Under 2020–2022 testades verktyget och uppdaterades till version 2.0 utifrån ny kunskap som vi tagit del av från kommuner och skolor som arbetat med metoden samt genom en utvärdering som genomfördes av lektor Charlotta Thodelius från Högskolan i Borås.

Syfte

Verktyget Tryggare Skola syftar till att systematisera skolors brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete genom framtagandet av tydliga och grundliga lägesbilder. Lägesbilden ska bestå av ett kvalitativt och kvantitativt material, och inkludera de olika roller som finns och verkar inom områden som verktyget omfattar. Verktyget ska utgöra en grund som olika aktörer kan samlas runt och samverka kring, och kan komma att lyfta såväl fysiska, sociala och organisatoriska orsaker till brott och otrygghet. Verktyget ska resultera i konkreta åtgärdsförslag. Målet är att skolor ska vara säkra och trygga platser för de som vistas och verkar där.

Målgrupp

Tryggare Skola riktar sig till de aktörer som på direkt eller indirekt sätt har möjlighet att påverka skolors inre och/eller yttre fysiska miljö, alternativt den psykosociala arbetsmiljön. Det inkluderar skolledare, stadsplanerare, personal inom elevhälsa, pedagoger, vaktmästare, poliser, fastighetsförvaltare och socialsekreterare.

Holistiskt perspektiv

Verktyget utgår från ett holistiskt perspektiv, och kunskapen om att ett antal olika faktorer påverkar skolors klimat. Det är därför viktigt att undersöka varje skolas särskilda problembild och utifrån detta skräddarsy brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärder. Motsatsen är att samma åtgärd appliceras på flera skolor, utan att en grundlig lägesbild tagits fram. Verktyget lägger således en grund för åtgärder som rör både den fysiska, sociala och organisatoriska miljön.

Avgränsning

Tryggare Skola har fokus på skolors säkerhet och trygghet kopplat till brott och ordningsstörningar.

> **Med säkerhet menas den faktiska risken att utsättas för brott och ordningsstörningar, medan trygghet handlar om individens upplevelse av sin egen säkerhet**.

Individens upplevelse av sin egen säkerhet beror bland annat på rädslan/oron att utsättas för brott och ordningsstörningar. Den rädslan/oron bygger på känslan av kontroll, tilliten till samhället och andra människor, säkerheten hos närstående och andra samt tron på sin egen och andras förmåga att förhindra brott och hantera eventuella konsekvenser av att utsättas.

Genom att arbeta utifrån konceptet Tryggare Skola skapas förutsättningar att direkt och indirekt genomföra insatser kopplade till följande av FN:s globala mål i Agenda2030

Utgångspunkter

En viktig utgångspunkt för verktyget Tryggare Skola är att det ska skapa förutsättningar för att *systematisera* skolors brottsförebyggande och trygghetsskapande arbetet. Det innebär i praktiken att det brottsförebyggande och trygghetsskapande arbetet ska ske på ett målinriktat sätt. För att arbetet ska kunna ske målinriktat krävs att de rätta grunderna finns i ett projekt. De nödvändiga processtegen ser ut på följande sätt:

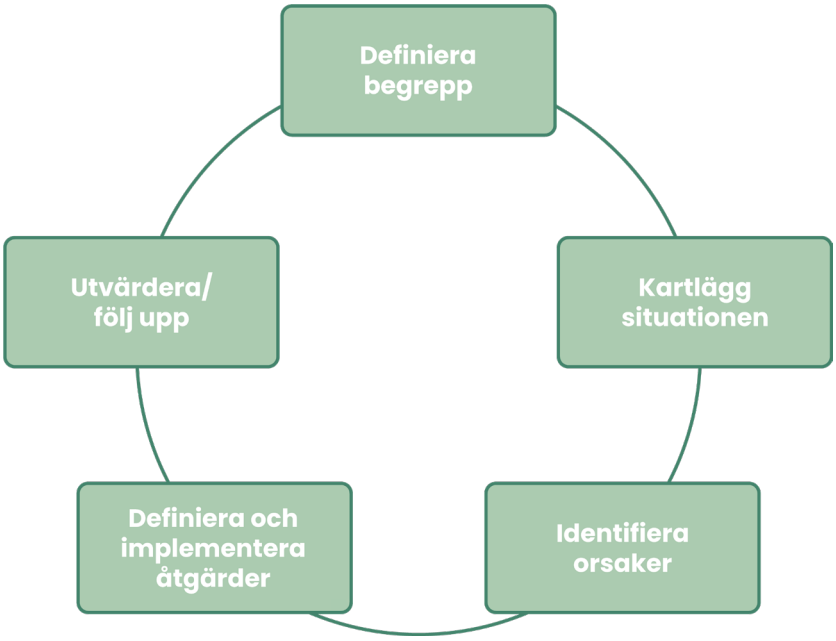

Lagstadgade krav som stärker elevers rättigheter

Barnkonventionen

3 Barnets bästa ska beaktas vid alla beslut som rör barnet

12 Barn har rätt att komma till tals i alla frågor som rör dem

19 Barn ska skyddas mot alla former av fysiskt och psykiskt våld

33 Barn ska skyddas mot narkotika

Skollagen

Skolmiljön ska präglas av trygghet.

~ 5 kap. 3 § ~

Eleverna ska vara delaktiga i utformningen av ordningsregler

~ 5 kap. 5 § ~

Inom varje skola ska det bedrivas ett målinriktat arbete för att motverka kränkande behandling

~ 6 kap. 6 § ~

Det finns även teoretiska ramverk och angreppssätt som lägger grunden för Tryggare Skola. Det handlar om teorier som Rutinaktivitetsteorin; Situationell handlingsteori; Broken Windows; Prospect, refuge and escape samt angreppssätt som Hotspots och CPTED.

Rutinaktivitetsteorin

Rutinaktivitetsteorin försöker förklara uppkomsten av brott genom att konstatera att det krävs tre faktorer som måste sammanfalla i tid och rum för att ett brott ska kunna begås, nämligen 1) En motiverad gärningsperson, 2) Ett lämpligt objekt (som exempelvis en dator att stjäla, en byggnad att tända eld på eller en person att råna) samt 3) En avsaknad av kapabla väktare (som exempelvis skolpersonal).

Ur ett brottsförebyggande perspektiv innebär detta att det finns tre arenor att arbeta på för att minska brottsligheten, nämligen att; få färre motiverade förövare, minska de lämpliga objekten eller stärka de kapabla väktarna.

Situationell handlingsteori

Situationell handlingsteori (SAT) menar att brott är ett moraliskt val och fokuserar därmed på de valprocesser som sker genom interaktionen mellan individen och miljön. Den konstaterar att brott uppstår när individer med hög brottsbenägenhet (pga låg självkontroll eller en moral som strider mot gällande lagar/regler) interagerar med fysiska och/eller sociala miljöer som till exempel innehåller normer, frestelser eller provokationer som främjar brott.

Brottspreventiva åtgärder bör enligt SAT vara riktade mot processen där individen fattar beslut. Det kan handla om insatser som påverkar individens självkontroll, moral eller om insatser riktade mot den fysiska eller sociala miljön.

Broken Windows

Enligt teorin om Broken Windows är otrygghet i samhället ofta kopplat till kriminalitet. Det klassiska exemplet är att om ett trasigt fönster inte snabbt åtgärdas sänder detta signaler till omgivningen att ingen bryr sig om området.

I en skola där elever och medarbetare upplever att ingen bryr sig minskar den sociala kontrollen och otryggheten ökar. Detta gäller alla skolor i alla områden, oavsett socioekonomisk status.

När den sociala kontrollen minskar kommer fler fönster att krossas i skolan. Något som i förlängningen riskerar att leda till en skola som präglas av skadegörelse och signalen om ett samhälle som inte bryr sig.

Prospect, refuge and escape

Prospect, refuge and escape är tre aspekter i den fysiska miljön som Fisher och Nasar påvisar är faktorer som påverkar rädslan för brott.

- Prospect handlar om vilka förutsättningar det finns för individen att överblicka en plats.
- Refuge inbegriper de gömställen i en plats där individen kan uppfatta det som att en potentiell gärningsperson befinner sig.
- Escape handlar om de potentiella flyktvägar som en plats innehar, alltså att indivi den har ett sätt att ta sig bort från en hotfull situation.

Hotspots

Angreppssättet Hotspots handlar om att brottsligheten i samhället inte sker slumpmässigt, utan tvärtom är fokuserad i tid och rum, där vissa brott sker på samma platser och tider. Dessutom visar forskning att brottsligheten inte bara är fokuserad till specifika platser utan även till specifika objekt och i vissa fall enskilda individer som tenderar att drabbas av brott upprepade gånger. Vad gäller skolan tenderar exempelvis skåphallar och korridorer att vara Hotspots.

Genom att kartlägga och identifiera vilka olika Hotspots som finns kan det brottsförebyggande arbetet effektiviseras genom att allokera resurser till dessa platser, objekt eller individer under de tider då risken för att brott ska ske är som störst.

Crime Prevention Through Environmental Design

CPTED är ett koncept som på en mer detaljerad nivå tydliggör hur den fysiska miljön kan främja säkerheten och tryggheten i skolan. Det är den första och andra generationens CPTED som ligger till grund för verktyget Tryggare Skola, vilket belyser faktorer som rör både den fysiska och sociala miljön.

Strategisk inramning

Sammantaget innebär detta att kartläggningsmomenten i Tryggare Skola syftar till att identifiera möjligheter och utmaningar kring 18 olika aspekter som ökar förutsättningarna för att en skola ska vara säker och trygg. Det handlar om:

Vill du fördjupa dig?
Läs mer om organisatorisk förmåga här!

Vill du fördjupa dig?
Läs mer om skolans sociala och fysiska miljö här!

Processen

Arbetsprocess

Tryggare Skola består av fem olika moment. Varje moment kan genomföras av skilda aktörer, och för vissa moment lämpar sig olika roller bättre och sämre. Verktyget är utformat så att kartläggningen ska kunna genomföras och följas upp årligen. Det finns inga rekommendationer kring vilken tid på året som momenten bör genomföras, det är snarare fördelaktigt om arbetet integreras i skolan och huvudmannens befintliga verksamhet.

Inledningsvis bör det identifieras vilken person som genomför vilket moment, samt vem som har det samordnande ansvaret. Dessa individer utgör grunden i en arbetsgrupp kring projektet, där även aktörer som kan hjälpa skolan att genomföra åtgärder bör ingå.

Elevers medinflytande

Barnkonventionen och skollagen tydliggör att barn ska involveras och få möjlighet att uttrycka sig i de frågor som berör dem. En viktig utgångspunkt för Tryggare Skola är därför att elever ska komma till tals i processen, vilket bland annat sker genom momentet Elevdialog.

Vad gäller medinflytande i övrigt bör elevrepresentanter inkluderas i den arbetsgrupp som formas kring processen. Genom arbetsgruppen får elevrepresentanterna ta del av resultatet samt inkluderas i arbetet med att diskutera åtgärder. Elevernas medinflytande kan se lite olika ut beroende på typen av arbete som bedrivs. I början av varje arbetsprocess är det därför viktigt att utvärdera till vilken grad processen tillåter elevers delaktighet. Ta gärna hjälp av Shiers delaktighetsmodell för att göra detta. Shier menar att det är från och med nivå 4 som barn går från att konsulteras till att involveras i beslutsfattande processer. Om Tryggare Skola används enligt rekommendationerna finns förutsättningar att processen hamnar på nivå 4 i modellen.

Stiftelsen Tryggare Sverige tillhandahåller hjälp och vägledning med arbetet kring Tryggare Skola. Vi skräddarsyr vårt arbete efter era behov.

- Processledning
- Processstöd
- Kompetensutveckling
- Vi genomför även kartläggningsmoment som ni behöver hjälp med

Tveka inte att kontakta oss.
08-29 20 00 info@tryggaresverige.org

Arbetsgång

Nedan följer en vägledning som visar hur arbetsprocessen bör genomföras. Vissa överväganden behöver genomföras under hela processens gång. För att ta dig till ett steg kan du klicka på rubrikerna nedan.

PLANERING

STEG 1: UTSE SAMORDNARE. Vem är det som samordna hela processen? Finns de resurser som behövs internt eller behöver uppdraget in- eller outsourcas?

STEG 2: FORMA ARBETSGRUPP. Vem kan utföra vilket moment? Vilka aktörer kan hjälpa och stöttskolan i framtagandet av åtgärder? Vilka elever kan och vill ingå i arbetsgruppen? Arbetsgruppen behöver ha möjlighet att samlas vid sex tillfällen.

STEG 3: UPPSTARTSMÖTE. Vilka resurser finns? Hur ska förankring ske? Vilken tidsplan ska processen ha? Vid vilka datum och tider ska arbetsgruppen samlas?

STEG 4: KOMPETENSUTVECKLING. De roller som genomför något av momenten genomgår en utbildning kring verktyget samt tar del av utbildningsmaterial.

KARTLÄGGNING

STEG 5: GENOMGÅNG AV STATISTIK. Skolans statistikundersökning granskas och resultaten analyseras.

STEG 6: GENOMFÖRANDE AV FOKUSGRUPPSINTERVJU. Fokusgruppsintervjun genomförs och resultaten sammanställs.

STEG 7: GENOMFÖRANDE AV ELEVDIALOG. Elevdialogen genomförs och resultaten sammanställs.

STEG 8: GENOMGÅNG AV STYRDOKUMENT. Skolans styrdokument samlas in och analyseras.

STEG 9: GENOMFÖRANDE AV TRYGGHETSBESIKTNING. Trygghetsbesiktningen genomförs över skolans inre och yttre miljö generellt, samt med särskilt fokus på det som framkommit under steg 4, 5 och 6. Resultatet sammanställs.

ANALYS OCH VAL AV INSATSER

STEG 10: ORSAKSANALYS. Arbetsgruppen går igenom resultatet och analyserar orsaken till de fokusområden som identifierats.

STEG 11: IDENTIFIERING AV ÅTGÄRDER. Arbetsgruppen identifierar vilken effekt de vill uppnå och hur de ska uppnå effekten.

STEG 12: RESULTATUPPFÖLJNING. Arbetsgruppen går igenom ansvarsförhållanden och hur åtgärderna ska följas upp.

STEG 13: SLUTLIG SAMMANSTÄLLNING AV HANDLINGSPLANEN. Samordnaren sammanställer den slutgiltiga versionen av handlingsplanen.

IMPLEMENTERING

STEG 14: ÅTERKOPPLING TILL ELEVER OCH PERSONAL. Skolans elever får återkoppling kring resultatet av arbetet, samt informeras om innehållet i handlingsplanen.

STEG 15: IMPLEMENTERING AV ÅTGÄRDER. Därefter följer en längre period då handlingsplanen genomförs.

STEG 16. UPPFÖLJNING OCH ÅTERKOPPLING. Slutligen samlas arbetsgruppen för en sista gång för att följa upp vad som gjorts och hur arbetet ska tas vidare.

1 Utse samordnare

Vem är det som ska samordna processen? Finns de resurser som behövs internt eller behövs externt stöd?

2 Forma arbetsgrupp

Namn, roll, telefonnummer, e-post

Såhär säkerställs det att skolans elever är delaktiga i processen, utifrån barnkonventionen (artikel 12)

Såhär ser ansvaret ut över specifika moment:

Moment	Ansvarig	Telefon/e-post	Tidsplan
Statistik			
Styrdokument			
Fokusgruppsintervju			
Elevdialog			
Trygghetsbesiktning			

Kommentarer:

3 Uppstartsmöte

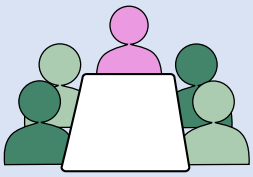

Tidsplan (ange datum för möten och när samtliga steg ska genomföras).

Viktig information om skolan
Vilka årskurser finns på skolan? Hur många elever går på skolan? Hur många vuxna arbetar på skolan? Hur ser personalomsättningen ut? Vilka arbetslag finns? Vilka arbetsroller finns på skolan? Vilka planer finns för skolan på kort och lång sikt? Hur ser skolans upptagningsområde ut?

Vilka resurser finns för implementering av åtgärder?

Hur ska förankring ske?

Hur ska arbetet drivas på strategisk nivå?

4 Kompetensutveckling

De personer som involveras i arbetet bör genomgå en utbildning för att få större inblick i utgångspunkter och delmoment. Stiftelsen Tryggare Sverige kan hjälpa er med att genomgå en utbildning.

Vilka genomför en utbildning och när?

Bra jobbat!

Ni har nu tagit er igenom samtliga steg i verktyget Tryggare Skola.

Vi vill gärna få reda på hur arbetet gått, vad som fungerat bra och vad som fungerat mindre bra. Det är till stor hjälp när vi utvecklar verktyget.

Tveka inte att ta kontakt med oss på Stiftelsen Tryggare Sverige.

08-29 20 00
info@tryggaresverige.org

Länsstyrelsen Blekinge

TS | TRYGGARE SVERIGE

Trygg Skola